

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.86>

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВА НА МИРНЕ ВОЛОДІННЯ МАЙНОМ, ПОРУШЕНОГО ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ З 2014 РОКУ ДО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Іордек Г.О.,

аспірантка кафедри міжнародного права
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7305-2296>

Іордек Г.О. Правові механізми відновлення права на мирне володіння майном, порушеного внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти суверенітету та територіальної цілісності України з 2014 року до повномасштабного вторгнення.

Тематика збройної агресії Російської Федерації проти суверенітету та територіальної цілісності України є чи не найбільш актуальною у порядку денному не лише України, а й усього світу. І одним з найбільш практичних аспектів, який водночас постає викликом, є питання відшкодування збитків, спричинених збройною агресією Росії. У той же час, важливо розглядати питання такого відшкодування не лише в контексті повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року, а з урахуванням територіальних зазіхань Росії на території Донбасу та територію Автономної Республіки Крим ще з 2014 року.

Відтак, стаття присвячена дослідженню механізмів захисту та відновлення права на мирне володіння майном в українському законодавстві, розробленому у відповідь на порушення зазначеного права Російською Федерацією в рамках збройної агресії, починаючи з 2014 року та до 24 лютого 2022 року.

Автор детально аналізує наявне нормативне регулювання механізму компенсації збитків з 2014 року та співставляє його з міжнародно-правовими засадами. Зокрема, у статті розглядаються недоліки та переваги Постанов Кабінету Міністрів України «Питання виплати грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації» від 2 вересня 2020 р. № 767, а також проєкт Закону України «Про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії».

У контексті нормативно-правового регулювання відновлення права на мирне володіння майном, порушеного з 2014 року, автор висвітлює питання суб'єктного складу, типу майна, вимоги до його територіального розташування для отримання компенсації, різновидів завдання збитків, реалістичності розмірів відшкодування, процесу оформлення компенсації, а також проблематику непоширення передбаченого регулювання на випадок Автономної Республіки Крим з урахуванням лише збитків на території Донецької та Луганської областей.

Автор звертає особливу увагу на міжнародно-правові аспекти проблематики відновлення права на мирне володіння майном, зокрема на некоректність термінології у національному нормативному регулюванні, яка за дією лежить в площині міжнародного гуманітарного права, необхідність здійснення відшкодування за рахунок Російської Федерації як агресора, який спричинив збитки, а не лише коштом України як держави, яка прагне забезпечити базові потреби своїх громадян, грубо порушені внаслідок територіальних зазіхань Росії, а також необхідності включення збитків, завданих з 2014 року, до загального компенсаційного механізму, який розробляється для відновлення права на мирне володіння майном, порушеного внаслідок повномасштабного вторгнення у 2022 році.

Ключові слова: право власності, компенсаційний механізм, грошова компенсація, збитки, руйнування, пошкодження, житло, надзвичайна ситуація воєнного характеру, контрольовані Україною території.

Іордек Г.О. Legal mechanisms for the restoration of the right to peaceful enjoyment of possessions violated as a result of the armed aggression of the Russian Federation against the sovereignty and territorial integrity of Ukraine from 2014 to the full-scale invasion.

The issue of the Russian Federation's armed aggression against Ukraine's sovereignty and territorial integrity is perhaps the most pressing on the agenda of not only Ukraine but the entire world. And one of the most practical aspects, which is also a challenge, is the issue of compensation for damages caused by Russia's armed aggression. At the same time, it is important to consider the issue

of such compensation not only in the context of the full-scale invasion of the Russian Federation on the 24th of February 2022, but also taking into account Russia's territorial encroachment on the territory of Donbas and the territory of the Autonomous Republic of Crimea since 2014.

Therefore, the article is devoted to the analysis of the mechanisms for protecting and restoring the right to peaceful enjoyment of possessions in Ukrainian legislation developed in response to the violation of this right by the Russian Federation as part of its armed aggression starting from 2014 and until the 24th of February 2022.

The author analyzes in detail the existing regulatory framework for the mechanism of compensation for damages since 2014 and compares it with the international law basis. In particular, the article discusses the disadvantages and advantages of the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the Payment of Financial Compensation to Victims Whose Residential Buildings (Apartments) were Destroyed as a Result of a Military Emergency Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation" No. 767 of the 2 September 2020, as well as the Draft Law of Ukraine "On Protection of Property Rights and Other Proprietary Rights of Persons Affected by Armed Aggression".

In the context of legal regulation of the restoration of the right to peaceful enjoyment of property violated since 2014, the author highlights the issues of the subjects, type of property, requirements for its territorial location for compensation, types of damages, feasibility of compensation amounts, the process of compensation, as well as the problem of non-extension of the envisaged regulation to the case of the Autonomous Republic of Crimea, taking into account only damages in the territory of Donetsk and Luhansk regions.

The author draws special attention to the international legal aspects of the problem of restoration of the right to peaceful enjoyment of possessions, in particular, to the incorrect terminology in national regulation which, by its effect, lies in the plane of international humanitarian law, the need for compensation by the Russian Federation as the aggressor who caused the damage, and not only by Ukraine as a State seeking to ensure the basic needs of its citizens grossly violated as a result of Russia's territorial encroachment, and the need to include damages incurred since 2014 in the general compensation mechanism being developed to restore the right to peaceful enjoyment of possessions violated as a result of the full-scale invasion in 2022.

Key words: property rights, compensation mechanism, financial compensation, damages, ruination, destruction, housing, military emergency, territories controlled by Ukraine.

Постановка проблеми. Збройна агресія Російської Федерації проти суверенітету та територіальної цілісності України, яка розвинулась у повномасштабне неспровоковане вторгнення на територію України, порушила ряд принципів міжнародного права, зокрема принцип незастосування сили або загрози силою, закріплений у п. 1 ст. 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй, принцип непорушності кордонів, принцип територіальної цілісності та принцип загальної поваги і захисту прав людини, закріплені Заключним актом Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року. Коли ми говоримо про порушення Росією принципу загальної поваги і захисту прав людини, то згадуємо і про порушення права на мирне володіння майном всіх фізичних та юридичних осіб, які понесли збитки внаслідок масштабного руйнування інфраструктури державо-агресором.

Попри те, що наразі на порядку денному в першу чергу стоїть питання компенсації збитків, спричинених саме в рамках повномасштабного вторгнення у 2022 році, на нашу думку, надзвичайно важливо озирнутися у ретроспективу порушення права на мирне володіння майном та спричинення аналогічних збитків у розрізі збройної агресії, розпочатої ще у 2014 році. Така ретроспектива дозволяє нам зараз, 9 років потому, надати коректну міжнародно-правову кваліфікацію таким діям та об'єктивно оцінити реагування на них з точки зору захисту права власності, що однозначно може стати гарною базою для розробки та вдосконалення компенсаційних механізмів, уже розроблених чи які будуть розроблені у відповідь на повномасштабне вторгнення Росії.

Наразі ми все частіше чуємо оцінки збитків, завданих після 24 лютого 2022 року, через що зникає з порядку денного так сповна і не вирішене питання підрахунку й компенсації збитків внаслідок збройної агресії, які були спричинені до цієї рокової дати.

В одному з перших звітів Управління з координації гуманітарних питань ООН, виданого через півроку після початку збройної агресії у 2014 році, мова йшла про руйнування 659 адміністративних будівель, 1230 приватних будинків та 178 підприємств. На той момент шкода становила 440 мільйонів доларів США [1].

Що ж стосується руйнації об'єктів житлового фонду за статистикою вже 2020 року, згідно з спеціальною доповіддю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Реалізація права внутрішньо переміщених осіб на житло», «у Луганській області зруйновано і пошкоджено 7 471 об'єкт житлового фонду як приватної, так і інших форм власності. Завдана шкода оцінюється в 679,4 мільйонів гривень. У Донецькій області – залишаються зруйнованими чи пошкодженими 5 537 житлових об'єктів. Завдана шкода

оцінюється в щонайменше 10 мільярдів гривень» [2].

Крім того, у 2020 році Віденський інститут міжнародних економічних досліджень здійснив аналітику системних збитків воєнних дій на Донбасі, яка свідчила про те, що на відбудову регіону необхідно залучити щонайменше 21,7 мільярдів доларів США [1].

Якщо ж перевести зазначені цифрові дані у міжнародно-правову площину, то мова йде не лише про порушення принципів міжнародного права у цілому, а й про порушення права на мирне володіння майном як права людини, яке встановлене як у Загальній декларації прав людини [3], так і в Європейській конвенції з прав людини [4]. Однак не менш важливим є те, яким чином ця міжнародно-правова норма реалізовується на рівні національного законодавчого та виконавчого регулювання в Україні, зокрема в контексті найбільш актуального питання – відновлення права на мирне володіння майном, порушеного внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти суверенітету та територіальної цілісності України.

Стан опрацювання цієї проблематики потребує більш глибокого та всеосяжного погляду та дослідження. Попри те, що збройна агресія Російської Федерації триває ще з 2014 року, що переросло у повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року, тематика порушення права на мирне володіння майном внаслідок бойових дій та окупації, як і відновлення такого права, нешироко представлена в українських та закордонних наукових дослідженнях.

Тим не менш, зустрічаємо ґрунтовні наукові статті, які дотичні до окремих аспектів вказаної проблематики. Зокрема, зустрічаємо серед них доробки Ю. Черняк щодо питання юрисдикційного імунітету Російської Федерації в контексті відшкодування шкоди, завданої в рамках збройної агресії; І. Городиського в контексті міжнародно-правового механізму відшкодування воєнних збитків та З. Тропіна щодо проблемних аспектів імплементації такого механізму; О. Бериславської стосовно майнових прав як об'єкту захисту в умовах збройного конфлікту тощо.

Як бачимо, у зв'язку з фактичними обставинами воєнних дій, які оточують українських науковців, тема права на мирне володіння майном має хоч невеликий, однак цільовий науковий розгляд з точки зору збройного конфлікту. Водночас серед праць закордонних науковців складно знайти настільки таргетовані до цієї тематики матеріали. Попри це, в контексті права на мирне володіння майном вагомими є праці таких іноземних науковців як А. Лехаві щодо глобалізації права власності, Ф. Шервуда Данна щодо зв'язку міжнародного права з правом приватної власності, Ст. Д. Мецгера стосовно власності у між-

народному праві, Махета М. Моланго щодо права власності під час збройних конфліктів та, певно, найбільш відомої іноземної праці з цієї тематики – Дж. Г. Спренклінга стосовно міжнародного права права власності тощо.

Метою статті є дослідження механізмів захисту та відновлення права на мирне володіння майном в українському законодавстві, розробленому у відповідь на порушення зазначеного права Російською Федерацією в рамках збройної агресії, починаючи з 2014 року та до 24 лютого 2022 року, що може стати ґрунтом для подальших досліджень та розробки компенсаційного механізму майнових збитків внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

Виклад основного матеріалу. Українським науковим колам, як і у цілому українським громадянам, добре відомо, що війна в Україні розпочалася не з початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, а ще весною 2014 року, коли агенти Російської Федерації здійснили окупацію Криму та розпочали бойові дії на території українського Донбасу, що призвело до майже 8-річного відстоювання територіальної цілісності України у Донецькій та Луганській областях. За весь цей період питання компенсації збитків за пошкоджене, зруйноване чи втрачене майно українських фізичних та юридичних осіб на території Криму та Донбасу не мало відповіді протягом тривалого часу. До цього призвела нечітка міжнародно-правова кваліфікація дій агресора, а також відсутність політичної єдності як серед українського політикуму, так і серед міжнародних акторів світової арени.

Зокрема, Норвезька рада у справах біженців в Україні у довідці «Люди на Сході України: без житла і компенсації» звертала особливу увагу, що станом на 2017 рік «не існує адекватних механізмів для вирішення питань втрати житла, землі та майна, пошкоджених або зруйнованих внаслідок бойових дій на Сході України» [5]. Водночас, уже станом на 2017 рік (рік публікації вказаної довідки) питання компенсації збитків значно загострилося, що стає зрозуміло, якщо розібрати механізм спроби отримання компенсації збитків з 2014 року.

Процедура отримання компенсації пролягає через проходження процесу подачі заяви про кримінальне правопорушення до правоохоронних органів для отримання статусу потерпілої сторони й отримання акту про пошкодження / втрату майна, завданого терористичним актом. У свою чергу, суд в таких випадках, за відсутності профільного законодавства щодо компенсації майнових збитків внаслідок збройної агресії Російської Федерації, має приймати рішення на підставі статті 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» з визначенням суми компенсації згідно зі статтею 86 Кодексу цивільного захисту України «Забезпе-

чення житлом осіб постраждалих внаслідок надзвичайної ситуації» [5].

Такий механізм виглядає не лише нецільовим та непрактичним для масової проблеми компенсації майнових збитків з початку збройного конфлікту з 2014 року, а й таким, що зіткнувся з технічною юридичною проблематикою – спливом трирічного строку позовної давності (станом на 2017 рік).

На 5-ий рік початку українського спротиву Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Питання виплати грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації» від 2 вересня 2020 р. № 767 (далі – Постанова № 767). Цією постановою був затверджений Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації [6].

Фактично цей документ став першою «пробою пера» Уряду стосовно компенсаційного механізму збитків, завданих збройною агресією Російської Федерації. З точки зору міжнародно-правової кваліфікації цікавим є те, що цей документ вже містить пряму вказівку на акт збройної агресії, що термінологічно відповідає порушенню положення принципу міжнародного права щодо недопущення агресії. Тим не менш, зазначається, що збитки, які підлягають компенсації, були завдані внаслідок «надзвичайної ситуації воєнного характеру» – такий термін не використовується у міжнародно-правовій площині стосовно збройного конфлікту.

Таке понятійне визначення можна пояснити двома факторами. Перший фактор: вказана постанова вносить зміни до іншої постанови, Постанови КМУ від 18 грудня 2013 р. № 947, яка була прийнята без прив'язки до збройної агресії та стосувалась «класичних» надзвичайних ситуацій надання та визначення розміру грошової допомоги або компенсації постраждалим від надзвичайних ситуацій, які залишилися на попередньому місці проживання. Таким чином, Уряд в цьому прирівняв компенсаційний механізм за збитки внаслідок збройної агресії до збитків внаслідок надзвичайних ситуацій, наприклад руйнівної дії стихій чи природних катастроф. Тобто на противагу варіанту прийняття окремого документу, що регулюватиме компенсацію збитків внаслідок збройного агресії, натомість, було прийнято рішення про доповнення вже існуючого нормативного регулювання щодо надзвичайних ситуацій додатковою обставиною – «надзвичайною ситуацією воєнного характеру».

Таке національне правове визначення не узгоджується з практикою міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права. Концепція бойових дій чи окупації у міжнародному гуманітарному праві, що має чітку прив'язку до агресивних збройних дій, відділяється від концепції надзвичайних ситуацій. Проте з точки зору національного регулювання саме таке іменування можна пов'язати з відсутністю введеного воєнного стану в Україні на момент прийняття вказаної постанови.

Адже, як пам'ятаємо, на момент початку збройної агресії Російської Федерації з точки зору правового поля розпочались не оборонні бойові дії, а «антитерористична операція» – відповідно до Указу Президента України від 14 квітня 2014 р. № 405 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» [7]. Оскільки згадане рішення Ради національної безпеки і оборони України додавалося до вказаного указу таємно, то навіть іменування «антитерористична операція» (АТО) стало швидше терміном, який передавався з вус в уста, а не усталеним та оприлюдненим юридичним явищем. Пізніше, у 2018 році АТО трансформувалось в Операцію Об'єднаних Сил (ООС) – принаймні так було заявлено прес-службою Президента з відсилкою до відповідних підписаних указів Президента [8]. Водночас цей указ досі не є оприлюдненими, тому юридична природа ООС, як і АТО не може бути повноцінно науково проаналізована в контексті впливу на регулювання компенсації збитків з 2014 року.

Описане вище слугує яскравим поясненням, чому Уряд так і не надав у своїй першій постанові щодо компенсації іншої кваліфікації, ніж надзвичайна ситуація – адже супутні обставини й політичний дискурс прямо не називали збройну агресію Росії міжнародним збройним конфліктом (відповідно до кваліфікації міжнародного гуманітарного права) чи війною (уже застарілим поняттям для міжнародного гуманітарного права).

Постанова № 767 у редакції 2020 року [6] розмежовує поняття грошової допомоги та грошової компенсації. Грошова допомога передбачається для постраждалих, житло яких пошкоджено внаслідок надзвичайної ситуації або проведення робіт з ліквідації її наслідків та які відмовилися від евакуації, відселення та залишилися на попередньому місці проживання та/або в межах відповідного населеного пункту. Тобто грошова допомога стосується «класичних» ситуацій надзвичайних ситуацій без фактору збройної агресії Російської Федерації. У той час як грошова компенсація, згідно з постановою, надається постраждалим, які є власниками житла, яке перебуває на контрольованих Україною територіях та було зруйновано

внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації, після дати набрання чинності Указом Президента України від 14 квітня 2014 р. № 405.

У цих визначеннях варто виокремити кілька моментів. Першочергово: грошова компенсація збитків внаслідок збройної агресії не передбачає фактор необхідності залишатися на місці проживання, яке було пошкоджене чи зруйноване. Однак така умова є обов'язковою для отримання грошової допомоги внаслідок надзвичайних ситуацій.

Проте така різниця не є очевидною на практиці, оскільки зустрічаємо публікації окремих організацій, зокрема Управління ООН з координації гуманітарних питань (ОСНА) [9], які надають консультативну підтримку з отримання компенсацій за описаним механізмом, які змішують поняття грошової компенсації та грошової допомоги і внаслідок чого виникає хибна позиція, що відшкодування за житло, пошкоджене внаслідок збройної агресії, можна отримати лише тим особам, які залишились там проживати. Така плутанина може виникати якраз у зв'язку з тим, що законодавець термінологічно зарахував факт воєнних дій саме як «надзвичайну ситуацію воєнного характеру». Проте, попри термінологічну схожість, «надзвичайна ситуація воєнного характеру» є все ж відмінною ситуацією від звичного визначення «надзвичайної ситуації». Відтак, за уважного прочитання Постанови № 767 та коректного її трактування, ті ж внутрішньо переселені особи внаслідок збройної агресії Росії з 2014 року мають право на отримання компенсації у випадку пошкодження / руйнування майна. Тобто вимога не переміщатися не застосовується до суб'єктів отримання грошової компенсації (на противагу до суб'єктів грошової допомоги).

У Постанові № 767 чітко визначається, що на компенсацію можуть претендувати виключно власники житла, тоді як у визначення грошової допомоги мова йде про постраждалих, житло яких пошкоджене (і чітко не зазначається необхідність стану права власності у таких постраждалих).

Крім того, як грошова допомога, так і грошова компенсація надаються у випадку пошкодження чи руйнації саме житла, а не будь-якого іншого нерухомого майна чи майна взагалі. Такий підхід спрямований, з однієї сторони, на вирішення найбільш нагальної базової потреби – даху над головою для людини. З іншої сторони, невирішенням, а може й проігнорованим, лишається питання компенсації збитків за об'єкти майна нежитлового призначення – наприклад, за виробничі потужності підприємств.

До того ж Постанова № 767 передбачає можливість компенсації лише для фізичних осіб, що у цілому зумовлюється категорією житла, яка не є актуальною для юридичних осіб. Тобто питан-

ня компенсації збитків юридичним особам, які втратили майно після прийняття Указу Президента України від 14 квітня 2014 р. № 405, досі лишається невирішеним.

Також у постанові чітко не розмежовуються поняття пошкодження та руйнування. За загальною логікою пошкодження мало би стосуватися часткового ушкодження житла, тоді як руйнування могло би стосуватися повного знищення житлового приміщення. Тим не менш, ця різниця не проводиться. Безпосередньо у визначенні грошової компенсації мова йде саме про житло, яке «було зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру». Однак далі по тексті постанови бачимо, що законодавець прирівнює і не відокремлює руйнування і пошкодження, наприклад, у п. 13 при згадці комісії з обстеження, яка «складає акт обстеження житла, зруйнованого (пошкодженого) внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру». З однієї сторони, така невизначеність дозволяє отримати компенсацію особам. Житло яких як зруйновано повністю, так і пошкоджено частково. З іншої сторони, будь-яка невизначеність допускає можливість маніпуляцій та в даному випадку надає завелику частку дискреції щодо прийняття рішень про компенсацію збитків згаданих комісії.

Вагомий момент: у п. 32 Постанови № 767 вказується, що розмір грошової компенсації постраждалим визначається за показниками опосередкованої вартості спорудження житла у регіонах України відповідно до місцезнаходження житла, але не більш 300 тисяч гривень за один об'єкт зруйнованого житла. Вважаємо необхідним звернути увагу, що станом на кінець року прийняття вказаної постанови, а саме 2020 року, курс купівлі/продажу долару США в Україні варіювався з невеликими відхиленням в межах 28 гривень за 1 долар США [10]. Це надзвичайно важливий показник, оскільки вартість житла в Україні на практиці вимірюється в іноземній валюті, найчастіше у саме у доларах США.

Таким чином, за умови виплати максимально передбаченої постановою суми у 300 тисяч гривень, постраждала особа станом на 2020 рік могла отримати суму, яка була би меншою 11 тисяч доларів. Тоді як вартість житла на ринку нерухомості у різних регіонах України варіювалася орієнтовно від 20 тисяч доларів США до 60 тисяч доларів США за найменшу з можливих квадратур серед квартир [11]. Отже, передбачена постановою компенсація могла покрити в кращому випадку лише половину вартості житла станом на 2020 рік – у найдешевшому регіоні (і мова, звісно, не про великі міста) з точки зору ринку нерухомості з найменшою можливою квадратурою. Таким чином, з точки зору реалістичної оцінки вказана грошова компенсація є лише частковим відшкодуванням збитків, завданих збройною агресією

Російської Федерації, яке зовсім не можна вважати повноцінним відновленням права на мирне володіння майном.

Проте, якщо подивитися на цю ситуацію з іншої сторони, здійснення такої компенсації передбачено з бюджетних коштів держави Україна, зокрема головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем бюджетної програми є Мінреінтеграції. Тоді як реальним винуватцем за спричинення таких збитків, який має нести відповідальність і здійснювати всі компенсаційні виплати, має бути Російська Федерація. Зважаючи на це, питання доцільності критики розміру такої компенсації, передбаченої Україною для мінімального поновлення права фізичних осіб на мирне володіння майном й забезпечення базового рівня життя, є риторичним.

Водночас Постанова № 767 передбачає, що грошова компенсація є одноразовою та повторна виплата коштів не допускається. Тобто це положення не враховує імовірності розробки міжнародного компенсаційного механізму, зокрема й на основі репараційних коштів у випадку воєнної поразки Росії, який би в тому числі охопив компенсації чи довиплати до компенсацій фізичним особам, право на мирне володіння майном яких постраждало, починаючи з 2014 року.

Більше того, постанова передбачає, що грошова компенсація надається «постраждалим, які є власниками житла, яке перебуває на контрольованих Україною територіях», тобто якщо фізична особа є власником житла, яке було зруйноване / пошкоджене і перебуває на території, яка окупована ворогом, то така особа не може претендувати на компенсацію – принаймні до моменту деокупації. Таке положення є виправданим певною зручністю і практикою: адже щоби здійснити оцінку руйнування необхідно мати доступ до пошкодженого житла, що можливо лише на територіях, які підконтрольні Уряду України.

У той же час, це грубо нівелює права осіб, майно яких пошкоджено / зруйновано на територіях в окупації – адже в контексті сучасних збройних конфліктів деокупація територій займає роки. І весь цей час особа не може сповна реалізувати своє право людини – право на мирне володіння майном, його відновлення і компенсацію збитків, тоді як інші фізичні особи з аналогічною проблемою, таку можливість від держави отримують.

До речі, ця проблематика стосується не лише майна, пошкодженого / зруйнованого на Сході України. Це стосується і проблематики майна у Автономній Республіці Крим, де воно переважно не було зруйновано, але до нього було втрачено доступ, чим теж порушено право на мирне володіння майном. Постанова № 767 стосується лише компенсації за майно у Донецькій та Луганській областях України і зовсім не охоплює питан-

ня майна у Криму. Ця лакуна досі не має однозначного вирішення.

Після прийняття Постанови № 767 у вересні 2020 році, яка все-таки була більше тимчасовим рішенням питання компенсації збитків з 2014 року, через півроку до Верховної Ради України було подано проєкт Закону України «Про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії» (далі – проєкт Закону / законопроєкт) [12]. У вказаному законопроєкті було краще врегульовано ряд прогалів, що не охоплювались Постановою № 767, до того ж сама дії проєкту Закону є ширшою за охопленням.

Зокрема, у проєкті Закону [13] вже розмежовуються терміни знищеного, пошкодженого та втраченого майна. Передбачається, що відновлення права на мирне володіння майном може здійснюватися шляхом не лише компенсації, а й реституції. Так, у проєкті Закону вказано, що термін «реституція» використовується у значенні «відновлення права власності чи іншого речового права, порушеного внаслідок збройної агресії, в обсягах, що відповідають змісту такого права до його порушення». Якщо виходити із загальної теорії права та міжнародного права, мова йде про відновлення права до того стану, який був до здійснення порушення. Водночас, законопроєкт не встановлює механізм здійснення такої реституції і не зовсім зрозуміло, як на практиці законодавець вбачає її реалізацію. Ця прогалина контрастує з описаним в законопроєкті механізмом отримання компенсації.

Однак, важливим позитивним нововведенням проєкту Закону є те, що його дія поширюється не лише на об'єкти житла, а й також на нежитлове нерухоме майно, побутові речі та колісні транспортні засоби. Також встановлюється відмінність у розмірі компенсації за знищене житло та пошкоджене житло. Так, компенсація за знищене житло може становити не більше 135 прожиткових мінімумів за один об'єкт знищеного майна, а компенсація за пошкоджене житло – не більше 85 прожиткових мінімумів. Тим не менш, передбачена сума компенсації також не є реалістичною для покриття реальної вартості збитків, як і у випадку Постанови № 767, що детально описувалось вище.

Попри те, що найменування законопроєкту охоплює у цілому захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії, у положеннях закону передбачається, що дія його положень застосовується щодо захисту права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії лише у Донецькій та Луганській областях. Тобто питання системного захисту права на мирне володіння майном без територіальних обмежень лише Донецькою та Луганською областями (зокрема

зовсім без врахування Криму) лишається невирішеним і у цій законопроектній ініціативі.

Незважаючи на наявні переваги й недоліки вказаного законопроекту, варто розуміти, що він був включений до порядку денного Верховної Ради України за 3 місяці до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації. У зв'язку з цим проект Закону був не лише не винесений на голосування, а й частково втратив актуальність через різке масштабування збройних дій лише з Донецької та Луганської областей до масштабів всієї держави, що призвело до значно більшої майнової шкоди.

Висновки. Підсумовуючи розглянуте правове регулювання відновлення права на мирне володіння майном, порушеного внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти суверенітету та територіальної цілісності України з 2014 року до 24 лютого 2022 року, можемо зробити висновок про недостатність наявного правового регулювання та часткову його невідповідність міжнародно-правовим засадам.

Так, детально розглянувши положення Постанови № 767, обґрунтували вище, що таке нормативне рішення є здебільшого половинчастим та невідповідним реаліям. Це підтверджується як встановленням поняття «надзвичайної ситуації воєнного характеру» на позначення бойових дій, що не співставляється з термінологією міжнародного гуманітарного права, так і самими деталями встановленого компенсаційного механізму для збитків з 2014 року.

Зокрема, мова йде про нерозповсюдження дії механізму компенсації збитків за майно, яке не перебуває на контрольованих Україною територіях у Східних областях України, а також взагалі відсутності поширення дії постанови на кейс Автономної Республіки Крим.

Також проаналізували розповсюдження діючого нормативного регулювання лише на фізичних осіб та збитки за об'єкти житлового призначення – без врахування проблематики юридичних осіб й інших типів пошкодженого майна. Крім того, таке регулювання не розмежує типи завданої шкоди, як-от руйнування / пошкодження / втрата / знищення тощо.

У ході дослідження виявили, що наявне правове регулювання відновлення права на мирне володіння майном, порушеного з 2014 року, шляхом компенсаційного механізму зовсім не враховує перспективу міжнародного компенсаційного механізму, зокрема й через репараційні процедури стосовно агресора – Російської Федерації. Відтак, досліджуючи задану тематику, можемо відштовхуватись лише від спроможностей України як держави, яка прагне забезпечити базові потреби фізичних осіб, а не від необхідної відповідальності й відшкодування шкоди винуватцем її спричинення.

Описані моменти могли бути частково врегульовані у випадку реалізації проекту Закону України «Про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії», який, однак, так і не був прийнятий внаслідок агресивного розгортання бойових дій на всій території України з 24 лютого 2022 року. Вказаний виклик поглибив і значно масштабував проблематику відновлення права на мирне володіння майном внаслідок збройної агресії Російської Федерації, що потребує окремого дослідження.

Тим не менш, вважаємо, що лише врахування збитків України внаслідок збройної агресії Російської Федерації ще з 2014 року до загального міжнародного й національного компенсаційного механізму, що активно наразі розробляється стосовно збитків внаслідок повномасштабного вторгнення, може стати запорукою успіху й комплексним рішенням для України стосовно відновлення права на мирне володіння майном, порушеного внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Требор І. Економічні збитки від війни Росії з Україною: як їх рахують та яких показників нам чекати. Delo.ua. URL: <https://delo.ua/uk/economy/ekonomichni-zbitki-vid-viini-rosiyi-z-ukrayinoyu-yak-yix-rahuyut-ta-ya-kix-pokaznikiv-nam-cekati-394674/> (дата огляду: 28.07.2023).
2. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Реалізація права внутрішньо переміщених осіб на житло». 2020. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/spetsialna-dopovid-zhytlo-2020.pdf> (дата огляду: 28.07.2023).
3. Іордек Г.О. Формування права на мирне володіння майном як права людини у Загальній декларації прав людини. Український часопис міжнародного права. 2023. № 2. с. 49-56. URL: <https://jusintergentes.com.ua/images/2023/2/Iordex.pdf>.
4. Іордек Г.О. Генеза права на мирне володіння майном у Європейській конвенції з прав людини. Матеріали науково-практичної конференції «Міжнародне та європейське право в сучасних умовах воєнної агресії РФ проти України: проблеми і перспективи розбудови громадянського суспільства та формування нової архітектури світової безпеки» (м. Київ, 16 травня 2023 року). Київ, 2023. 109 с. URL: <https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2023-06/Tezy%20conference%2016052023.pdf> (с. 63–65).
5. Норвезька рада у справах біженців в Україні. Довідка «Люди на Сході України: без житла і компенсації». 2017. URL:

- https://www.nrc.no/globalassets/pdf/briefing-notes/ukraine/briefing-note_compensation-for-damaged-housing_ukr.pdf.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання виплати грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації» від 2 вересня 2020 р. № 767. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-2020-%D0%BF#n27>.
 7. Указ Президента України від 14 квітня 2014 р. № 405 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України». 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014#Text>.
 8. Порошенко закінчив АТО і почав операцію Об'єднаних сил. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/30/7179155/> (дата огляду: 29.07.2023).
 9. Управління ООН з координації гуманітарних питань (ООНА). Інформаційна довідка «Механізм компенсації за майно, пошкоджене / зруйноване внаслідок конфлікту». 2020. URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/09_2020_drc-ddg_hlp_briefing_note_compensation_ukr.pdf.
 10. Архів валютних курсів. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/2020-12-20/> (дата огляду: 30.07.2023).
 11. Результати дослідження ГІС “Увекон”. URL: <https://www.uvecon.ua/ua/z-2018-ro-2020-roki.html> (дата огляду: 30.07.2023).
 12. Картка законопроекту: проєкт Закону про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії. Офіційний вебпортал парламенту України «Верховна Рада України». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/25726> (дата огляду: 30.07.2023).
 13. Проєкт Закону України «Про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії». 2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/567089> (дата огляду: 30.07.2023).